

E-h-z Fiili ile Türevlerinin Kur'ân-ı Kerîm'deki Anlamları ve Meâllere Yansımaları

The Meanings of the Verb “e-h-z” and its Derivatives in the Holy Qur'an and their Reflections in the Meâl

Ahmet KARADAĞ^a

^a Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
e-Posta: ahmet.karadag23@inonu.edu.tr , <http://orcid.org/0000-0003-0715-1410>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi:	27.04.2020
Kabul Tarihi:	01.06.2020
Yayın Tarihi:	29.06.2020

Özet

Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça bilmeyenler tarafından anlaşılması amacıyla yazılan meâller bir nevi tefsir sayılırlar. Zira her çevirmen Kur'ân'dan anladığını hedef dile aktarma gayreti içerisinde. Kur'ân'ın mesajının hedef kitleye doğru ve sağlıklı bir şekilde ulaştırılmasının temel şartlarından biri de çevirmenin Kur'ân'da geçen müşterek lafızların anlam alanına hâkim olmasıdır. Bu açıdan çevirmenin çokanlamlı lafız barındıran âyetleri hedef dile çevirirken azami çaba sarf etmesi gerekmektedir. Yüce Allah'ın mu'ciz kelamı olan Kur'ân'ın her harf, kelime ve cümlesi müstakil olarak incelenmeye değerdir. Zira harfe yüklenen her farklı görev, kelimedeki tercih edilen her farklı vecih, yeni bir anlamın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu konuda isâbetli olmayan bir tespit, Kur'ân'ın yanlış anlaşılmasına ve yorumlanmasına neden olacaktır.

İşte bu çalışmada Kur'ân'daki çok anlamlı fiillerden biri olan e-h-z fiili ve türevlerinin Türkçe meâllere ne şekilde aktarıldıkları incelenmiştir. Bu amaçla Abdülbaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Bayraktar Bayraktar, Cemal Külünkoğlu, DİB Heyeti, Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Mustafa İslamoğlu, Ömer Nasuhi Bilmen, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Ümit Şimşek ve Yaşar Nuri Öztürk'ün meâlî olmak üzere toplamda on altı meâl hem vücut/nezâir ilmi açısından hem de Türkçe ifade biçimi açısından mukayese edilmiştir. Bu minvalde ilk önce bu fiilin sözlük anlamları farklı lügatlerden araştırılmış, ardından bu fiilin Kur'ân'daki anlamları vücut/nezâir kitaplarından tespit edilmiştir. Tespit edilen bu farklı anlamlar tefsirlerden de desteklenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde e-h-z fiilinin Kur'ân'da almak/elde etmek temel anlamının dışında ceza vermek, kabul etmek ve hapsedmek anlamlarında kullanıldığı konusunda ittifâk sağlandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kimi vücut/nezâir ve tefsir kitaplarında bu fiile söz konusu anlamlar dışında öldürmek, yakmak ve helâl saymak gibi daha başka anlamların da verildiği görülmüştür.

Bu çalışma neticesinde e-h-z fiilinin ittifâk edilen anlamlarının meâllere ekseriyetle doğru yansıtıldığı görülmekle birlikte Türkçe ifade açısından bazı meâllerde ciddi problemlerin olduğu saptanmıştır. Bu fiilin üzerinde ittifâk edilmeyen kimi manalarının da bazı meâllerde tercih edildiği ve bu nedenle mananın hatalı/eksik aktarıldığı gözlenmiştir. Bazı meâllerde ise bu fiilin, lafzına bağlı kalınarak ya da Arapça okunduğu şekliyle latinize edilerek çevrildiği ve bu nedenle mananın muğlak bir şekilde Türkçe'ye aktarıldığı görülmüştür. Diğer taraftan bu fiilin birlikte kullanılmış olduğu kelimelerle kazanmış olduğu yeni/özel anlamlarının meâllere doğru aktarıldığı; ancak çoğu meâlde Türkçe anlatım biçimine uygun olmayan ifadelerin kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Lügat, Meâl, Vücut, e-h-z Fiili.

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in farklı şekillerde anlaşılıp yorumlanmasına etki eden pek çok unsur bulunmaktadır. Bunların biri de Kur'an'ın müşterek lafızlar içermesidir. Zira müşterek lafızda tercih edilen her vecih, muhtelif bir anlamın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla müşterek lafza yüklenen yanlış anlam Kur'an'ın doğru ve sağlıklı bir şekilde anlaşılmasına ve tasvip edilmeyen ihtilâfın meydana gelmesine neden olacaktır.

İlk dönemlerden itibaren Kur'an lafızlarındaki çok anlamlılık âlimlerin dikkatini çekmiş özellikle de tefsir ve fıkıh gibi alanlarda çokanlamlı lafızlar ciddi bir şekilde tahlil edilerek Kur'an âyetlerinin anlaşılmasında önemli birer argüman olarak kullanılmışlardır. Devam eden süreçte müşterek lafızlara yüklenen anlamlar mezheplerin görüşlerinin belirlenmesinde de rol almıştır.¹

Tefsir alanında müşterek lafızlar daha çok el-vücûh ve'n-nezâir adlı ilim altında incelenmişlerdir. Erken dönemde Kur'an'ın farklı ilimlerine dair pek çok konu tefsir kitapları içerisinde dağınık bir şekilde yer alırken el-vücûh ve'n-nezâire dair müstakil çalışmaların yapılması, bu ilmin Kur'an'ın anlaşılması açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) *el-Vücûh ve'n-nezâir*, Harun b. Musa'nın (ö. 170/787) *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Yahya b. Sellâm'ın (ö. 200/815) *Kitâbu't-tesârif* adlı eseri bunlardan bazılarıdır. Takip eden süreçte el-Hakim et-Tirmizî (ö. 255/869), Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 395/1005), İsmail b. Abdillâh el-Hirî (ö. 430/1039) ve Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmeğânî (ö. 478/1085) gibi isimler bu ilimle ilgili eserler kaleme almışlardır. Bu ilimle ilgili eser telif eden âlimlerin ilk dönem kaynaklarından büyük ölçüde yararlandıkları ve bu kaynaklardaki bilgilerin pek çoğunu olduğu gibi eserlerine aldıkları görülmektedir. Zira daha sonra yazılan birçok eserin küçük eklemeler dışında neredeyse önceki eserler ile aynı olduğu dikkat çekmektedir. Günümüzde de bu alana dair çalışmalar devam etmektedir.²

Herhangi bir metinde geçen çok anlamlı bir kelimeye geçtiği her yerde aynı anlamı vermek doğru olmadığı gibi, metin içindeki çok anlamlı kelimelere, bu kelimelerin taşımış olduğu manalardan birini gelişigüzel takdir etmek de doğru değildir. Aynı durum Kur'an âyetleri için de geçerlidir. Dolayısıyla Kur'an'daki müşterek lafızların anlamlarına ya da bu lafızların geçtiği âyette hangi anlamda kullanıldığına vakıf olmayanın Kur'an'ı doğru anlayıp yorumladığı söylenemez. Bu nedenle Kur'an çevirmenlerinin Kur'an'daki müşterek lafızlardaki anlam zenginliğini göz ardı etmeleri düşünülemez. Aksi halde Kur'an yanlış anlaşılıp mesajı da yanlış aktarılmış olacaktır.

Müşterek lafızların manalarının tespitinde bağlamın da önemli bir yeri vardır. Zira lafızların bağlamları dikkate alınmadan doğru anlaşılmalrı pek de mümkün

¹ Bkz. Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an* thk. Muhammed Sâdık Kumhâvî (Beyrut: Dâru'l-ihyâi't-türâsi'l-Arabi, 1412/1992), II, 55-67; İlkiyâ el-Herrâsi, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1403/1983), I, 152-160.

² Vücûh/nezâir ile ilgili yazılmış eserlerin karşılaştırıldığı çalışma için bkz. Süleyman b. Salih el-Kar'âvî, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm: Dirâse ve Muvâzene* (Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1410/1990).

görünmemektedir. Bu nedenle çokanlamlı kelimelerin bağlamına dikkat edilmeden yapılan bir çeviride isâbetin sağlanacağı söylenemez.³

İşte bu çalışmada Kur'an'da geçen çok anlamlı kelimelerden biri olan e-h-z fiili ve türevlerinin Türkçe meâllere ne şekilde aktarıldığı irdelenecektir.⁴ Bu bağlamda e-h-z kök fiilinin anlamları lügatlerden ve el-vücûh ve'n-nezâir adlı eserlerden araştırılarak Kur'an'daki farklı anlamları tespit edilecek, tespit edilen her farklı anlam ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Bu fiilin türevleri de kök halinin taşıdığı anlamları taşıdığından çalışmada "e-h-z fiilinin kök anlamları" ve "e-h-z fiilinin türevlerinin anlamları" şeklinde bir ayrıma gidilmeyecektir. Ancak bu fiilin, türevlerinde kazanmış olduğu kimi yeni anlamlara en son başlıkta yer verilecektir.

Fiiller isimlere göre daha esnek ve geniş bir anlam alanına sahiptirler. Zira dilde yaygın olarak kullanılan pek çok fiil, sözlük/temel ve yan anlamları dışında, farklı bâblarda kullanılmak, başka kelimelerle bir araya gelmek suretiyle yeni anlamlar kazanmaktadırlar. Ortaya çıkan bu yeni anlamın/deyim'in başka dillere çevrilmesi zaman zaman sorun teşkil edebilmektedir. Zira pek çok meâlde deyimlerin, kaynak dilde kullanılan lafızlara bağlı kalınarak çevrildiği dikkat çekmektedir. Oysa çevirinin temel amacı anlamın aktarılması olduğundan lafızlar ikinci planda kalmalıdır. Dolayısıyla bu çalışmada e-h-z fiili yalnızca el-vücûh ve'n-nezâir ilmi açısından değil, bu fiilin harf-i cer, mef'ûl vb. başka kelimelerle kullanıldığında ifade ettiği mananın Türkçe'ye başarılı bir şekilde çevrilip çevrilmeyeceği de araştırılacaktır. Daha açıkçası anlamın doğru şekilde çevrilip çevrilmeyeceği ile yetinilmeyip Türkçe ifade açısından isâbetli olup olmadığı da incelenecektir.

Çalışmada Abdalbaki Gölpınarlı'nın (ö. 1982) Kur'an-ı Kerim ve Meâli, Abdullah Parlıyan'ın Kur'an-ı Kerim Meâli ve Özlü Tefsir, Ahmet Tekin'in Tefsiri Meâl, Ahmet Varol'un Kur'an-ı Kerim Meâli, Ali Bulaç'ın Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Bayraktar Bayraklı'nın Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meâli, Cemal Külünkoğlu'nun Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, DİB Heyetinin Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Elmalılı Hamdi Yazır'ın (ö. 1942) Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Hasan Basri Çantay'ın (ö. 1964) Kur'an-ı Kerim ve Meâli Hakîm, Mustafa İslamoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an, Ömer Nasuhi Bilmen'in (ö. 1971) Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli Âlisi, Süleyman Ateş'in Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Şaban Piriş'in Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı, Ümit Şimşek'in Kur'an-ı Kerim'in Açıklamalı Türkçe Meâli ve Yaşar Nuri Öztürk'ün (ö. 2016) Kur'an-ı Kerim Meâli olmak üzere toplamda on altı meâl karşılaştırılacaktır. Bu meâller "<http://www.kuranmeali.com/>" adlı siteden alınacak ve sitedeki sıralama esas alınacaktır.⁵

³ Geniş bilgi için bkz. Şahin Güven, *Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu* (İstanbul: Denge Yayınları, 2005), 237-307.

⁴ Müsterek lafızların meâllere aktarımıyla ilgili bazı çalışmalar için bkz. Zülfi Kar Durmuş, "Kur'an'da 'Hakk' Kelimesinin Türkçe Meallere Aktarımıyla İlgili Tespit ve Öneriler", *EKEV Akademi Dergisi* 0/20 (2004), 111-130; Gıyasettin Arslan, "Türkçe Kur'an Meallerinde 'Min' Harfinin Aktarımı Problemi", *Marife* 0/1 (2004), 103-119; Habip Gül, "Türkçe Kur'an Meallerinde 'بصير' / ba-sa-ra' Fiilinin ve Türevlerinin Çeviri Problemi", *Tasavvur*, 4/1 (2018), 95-122.

⁵ Kolaylık sağlaması ve pratik olmasından dolayı meâller ilgili siteden seçilmiştir. Bu sitede toplamda otuz üç Türkçe meâl bulunmaktadır. Çalışmada olabildiğince fazla meâlden istifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak birçok meâlde belli başlı âyetlerin benzer/aynı şekilde çevrilmesi ve meâlden kaynaklanan alıntıların ana metine hâkim

1. Almak, Elde Etmek

Lügatlerde e-h-z sülâsi mücerred fiilin mastarı ahz ve ihz olmak üzere iki şekilde gelmektedir. Kur'an'da kullanılan ahz mastarının bir şeyi almak, elde etmek anlamına gelen tenâvül ve tahsîl kelimelerine karşılık geldiği kaydedilmiştir.⁶ Harici bir delil ya da karine bulunmadığı sürece lafızların konuldukları temel/ilk anlamının esas alındığı bilinen bir durumdur. Bu nedenle Kur'an'da e-h-z fiilinin ilk anlamında kullanıldığı birçok âyet bulmak mümkündür.

Bu fiilin ilk anlamında kullanıldığı âyetlerden biri وَعَدَّكُمْ اللَّهُ مَعَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ (el-Fetih 48/20) âyetidir. Bu âyette geçen e-h-z fiilini Parlıyan “ele geçirmek”, Varol, Bulaç, Yazır, Çantay ve Bilmen “almak” şeklinde, diğerleri ise “elde etmek” şeklinde Türkçe'ye çevirmişlerdir.

Yukarıdaki çevirilerden hepsi doğrudur. Zira hepsinde bu fiilin gerçek anlamının çeviriye yansıdığı; ancak Türkçe'nin imkânları ölçüsünde farklı kelimelerin tercih edildiği dikkat çekmektedir.

Kur'an'da birçok âyette e-h-z fiilinin iftiâl kalıbının da sülâsi mücerred anlamında kullanıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا (el-Kehf 18/77) âyetinde bu durum söz konusudur. Nitekim tüm meâllerde âyette geçen “ittehaze ecran” ifadesine “ücret alma” anlamı verilmiştir. İfadenin akışından “ittehaze ecran”ın gerçek anlamda kullanıldığı anlaşılmakta ve bu nedenle mananın en uygun şekilde Türkçe'ye aktarıldığı görülmektedir.

2. Ceza vermek/Azap Etmek/Hesaba Çekmek

Kur'an'da e-h-z fiili ve türevlerinin en çok kullanıldığı anlamların başında *ceza vermek* ve *azap etmek* gelmektedir. Kur'an'da bu anlamdaki kullanımlar e-h-z fiilinin hem sülâsi mücerred hem de müfâale kalıbında gelmektedir. Nitekim lügatlerde de e-h-z fiilinin hem

olması ihtimâli nedeniyle toplam meâllerin yaklaşık yarısına tekâbul eden on altı meâl seçilmiştir. Ayrıca meâl isimleri yazılırken bütünlük olması açısından Kur'an, Kerim ve meâl gibi ortak olarak kullanılan kelimelerde tasarrufla bulunularak asla bağı kalınmamıştır. Meâl isimlerinin benzer oluşundan dolayı da muhtemel karışıklığın önüne geçmek amacıyla metin içerisinde meâl isimleri yerine meâl yazarlarının isimleri tercih edilmiştir.

⁶ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-ayn* thk. Abdülhamid Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424/2003), I, 59; Ebû'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa* thk. Abdüsselam Muhammed b. Harun (Beyrut: Dâru'l-fıkr, 1399/1979), I, 68; İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*, (Kahire: Dâru'l-hadis, 1430/2009), 28; Râgıb el-İsfehânî, *Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Seyyid Kîlânî (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, trs.), 12; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-meârif, trs.), 36; Muhammed b. Yakub el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1426/2005), 330; Eyyûb b. Musa el-Hüseynî el-Keferî, *Külliyât* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1419/1998), 62.

sülâsî mücerred hem de müfâale bâbına ceza vermek/azap etmek anlamının verildiği görülmektedir.⁷ Esasen e-h-z/â-h-z fiili, azap verme anlamında kullanıldığında bağlamdan kolayca anlaşılacaktır. Bu nedenle tefsirlerin çoğunda bu anlamı teyid edecek yönde takdirlerde bulunulup yorumlar yapıldığı, Semerkandî (ö. 373/983) ve Şevkânî (ö. 1250/1834) gibi kimi müfessirlerin ise e-h-z/âhaze fiiline doğrudan cezalandırmak/azap etmek anlamı verdiği görülmektedir.⁸

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ
أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ (el-Hüd 11/102) âyetinde sülâsî mücerred halde geçen e-h-z

fiilinin/mastarının ceza vermek/azap etmek anlamında olduğu bağlamdan kolayca anlaşılacaktır. Görüldüğü üzere bu kısa âyette e-h-z fiili, iki defa mastar şeklinde olmak üzere toplamda üç defa kullanılmıştır. Âyetin son kısmında geçen “ahze” lafzını Gölpınarlı “kavrayış”, Yazır “muâhaze”, Çantay “çarpma (caza)”, Öztürk “çarpma” şeklinde çevirmiş; Tekin ve İslamoğlu “cezalandırma” şeklinde; diğerleri ise “yakalama” şeklinde çevirmişlerdir.

Manayı aktarmak açısından bütün meâllerin doğru olduğu söylenebilir. Ancak âyetin bağlamından e-h-z kelimesinin ceza vermek anlamında olduğu kolayca anlaşılmasına⁹ ve sözlüklerde de kelimeye bu mananın verilmesine rağmen lafza bağlı kalınarak âyetteki “ahzullâh” ifadesini “Allah’ın yakalaması/Allah’ın muâhaze etmesi/Allah’ın kavrayışı” şeklinde çevirmenin çok da isâbetli olduğu söylenemez. Zira böyle bir ifade, hem Türkçe ifade biçimine uygun değil hem de maksadı ortaya koyacak kadar açık değildir. Bu nedenle ifadeyi, “Allah’ın cezalandırması” şeklinde çevirenlerin daha isâbetli bir çeviri yaptıkları söylenebilir. Türkçe’de “Allah’ın cezalandırması” ifadesi yerine mecâzen “Allah’ın çarpması” ifadesi de kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çeviri şekli de isâbetlidir.

Diğer taraftan yukarıdaki âyette üç defa tekrar eden ve üçünde de aynı konuyu ifade ettiği anlaşılan e-h-z fiilinin/mastarının Gölpınarlı, Külünkoğlu, Yazır ve Çantay meâllerinde her biri için farklı/müterâdif lafızların kullanıldığı görülmektedir. Bunun isâbetli bir yöntem olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Zira hiçbir müterâdif kelime, kelimenin bizzat kendisinin ifade ettiği manaya delâlet edecek kadar açık değildir. Bu nedenle meâlde de bunu göz önünde bulundurmamak, başka bir ifadeyle asla bağlı kalarak kelimeleri olduğu gibi tekrar etmek en uygun olanıdır.

Müfâale bâbında gelen â-h-z fiili de Kur’ân’da daha çok ceza vermek anlamında kullanılmaktadır. Buna da وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا

⁷ İbn Fâris, *Mu’cemu mekâyisi’l-lüğa*, I, 68; Cevherî, *Tâcû’l-lüğa*, 28; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 36.

⁸ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vili âyi’l-Kur’ân* thk. Abdulmuhsin et-Türki (Kahire: Dâru hicr, 1422/2001), XII, 571; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturidî, *Te’vilâtu ehl-i sünne* thk. Fatıma Yusuf el-Haymî (Beyrut: Müessesetü’l-risâle Nâşirün, 1420/2004), II, 552; Ebu’l-Leys Ahmed b. İbrahim es-Semerkandî, *Bahru’l-ulûm* (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 1413/1993), II, 142, III, 91; Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fi’l-ilmî’t-tefsîr* (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, 1422/1984), VI, 499; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, thk. Abdurrahman Umeyre (Mansure: Dâru’l-vefâ, 1426/2005), II, 728.

⁹ Örneğin el-Mü’min 40/5. âyette geçen ikinci e-h-z fiilinin ceza vermek anlamında olduğu açık bir şekilde anlaşılacaktır. Zira âyette Yüce Allah’ın ilgili kavmi “ahz” ettiği ve kavmin, bunun neticesinde azabın nasıl olduğunu anladıkları beyan edilmektedir.

تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى
فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا (Fâtır 35/45)

âyeti örnek verilebilir. Bu âyette geçen âhaze fiiline; Gölpınarlı “azap vermek”, Parlıyan “yakalayıp cezalandırmak”, Tekin “hesaba çekip cezalandırmak”, Varol “ele almak”, Bulaç “(azap) ile yakalamak”, Külünkoğlu “(hesaba çekip) cezalandırmak”, İslamoğlu “enselemek”, Öztürk “hesaba çekmek” şeklinde meâl vermiştir. Yazır, Çantay ve Bilmen “muâhaze etmek” şeklinde; diğerleri ise “cezalandırmak” şeklinde meâl vermişlerdir.

Yukarıdaki âyette geçen âhaze fiili; ceza vermek, azap etmek gibi anlamlarda kullanıldığından “azap vermek”, “cezalandırmak” ve “hesaba çekmek” şeklindeki çevirilerin isâbetli olduğu söylenebilir. Tekin’in “hesaba çekip cezalandırmak” şeklindeki çevirisi de pekiştirme anlamı taşıdığından isâbetli görülebilir. Ancak lafza bağlı kalınarak “ele almak” kabilinden meâllerin isâbetli olduğunu söylemek mümkün değildir. Diğer taraftan hem lafzî hem de tefsirî tercüme şekliyle yapılan “yakalayıp cezalandırmak” türünden meâller de doğru değildir. Zira âhaze fiilinin ceza vermek anlamı tercih edildikten sonra artık “yakalamak” kelimesine yer vermek anlamsızdır. “Enselemek” argo bir ifade olduğundan¹⁰ bu şekilde bir çevirinin çok da uygun olduğu söylenemez.

Yazır ve ondan etkilendiği görülen Çantay ile Bilmen’in âhaze fiilinin master halini latinize ederek muâhaze şeklinde Türkçe’ye çevirmeleri dikkat çekmektedir. Bu çevirmenlerin meâllerini yazdıkları dönem dikkate alındığında bu durum normal karşılanabilir. Zira bu tür kullanımların/ifadelerin o dönem kullanılan meâllerin ortak özellikleri olup anlaşılabilirliği konusunda problem teşkil etmedikleri söylenebilir.

3. Kabul Etmek

Vücûh ve nezâir ile ilgili eserlerde e-h-z fiilinin Kur'an'daki anlamlarından birinin de kabul etmek olduğu belirtilmektedir.¹¹ Bazı tefsirlerde bu fiilin kabul etmek anlamında olduğuna dikkat çekilmekte, bazılarında ise fiilin temel anlamının esas alınıp kabul etmek fiilinin takdir edildiği görülmektedir.¹² Örneğin Mukâtil b. Süleyman, San'ânî (ö. 211/826), Hüvvârî (ö. 280/893), Semerkandî ve İbn Ebî Zemenîn (ö. 399/1008) gibi müfessirlerin bu fiile doğrudan kabul etmek anlamını verdikleri görülürken Râzî'nin (ö. 606/1210) de konuya

¹⁰ Enselemek, argoda kaçan ve saklanan birini yakalamak anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (Erişim: 26.04.2020).

¹¹ Bkz. Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'ân* thk. Ahmed Ferid el-Mezidî (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1429/2008), 107; Harun b. Musa el-Kâri, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Bağdat: Vizâretü's-sekâfe ve'l-İlâm, 1409/1988), 264; Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdillâh el-Askerî, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Ahmed es-Seyyid (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1431/2010), 26; İsmail b. Ahmed el-Hirî, *Vücûhu'l-Kur'ân* thk. Celâlüddin es-Süyûtî (Beyrut: Kitâb-Nâşirün, 1432/2011), 54; Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmeğânî, *İslâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdülaziz Seyyid el-Ehlî (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-melâyin, 1403/1983), 20; Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-e'yuni'n-nevâzir fi'l-ilmî'l-vücûh ve'n-nezâir* thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râdî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1407/198), 133; Kar'âvî, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 133.

¹² Mâturidî, *Te'vilâtu ehl-i sünne*, II, 131; Ebû İshâk Ahmed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1422/2002), IV, 159; Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsiri'l-kitâbi'l-azîz* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422/2001), II, 306; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm* thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme (Riyad: Dârun tayyibe li'n-neşr ve't-tevzî, 1418/1997), III, 279.

dair tercih etmiş olduğu görüşünü temellendirme maksadıyla e-h-z fiilinin kabul etmek anlamının da olduğunu belirttiği görülmektedir.¹³

E-h-z sülâsi mücerred fiili وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهُوًّا وَعَرَّتَهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكَرَ بِهِ أَنْ تَبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كَلَّ عَدْلٍ لَا يُؤَخِّدُ مِنْهَا (En'âm 6/70) âyetinde kabul etmek anlamında kullanılmıştır.¹⁴ Meçhûl/edilgen ve olumsuz kipte kullanılan bu fiile; Tekin “kurtulmaz”, Çantay “alın(ıp kabul edil)mez”, Bilmen “alınmaz” şeklinde meâl vermiş; diğerleri ise “kabul edilmez/olunmaz” şeklinde meâl vermişlerdir. Tekin “azaptan kurtulmak için” şeklinde bir takdirde bulunmuş ve bunun neticesinde fiile kurtulmak manası vermiştir. Böyle dolambaçlı bir yol, isâbetli olmasa gerektir. Çantay ve Bilmen kelimenin ilk anlamında ısrar ettiklerinden çevirilerinin isâbetli olmadığı; diğer çevirilerin ise hem mananın aktarılması hem de Türkçe ifade açısından isâbetli olduğu söylenebilir.

4. Hapsetmek/Esir Almak

Kur'ân'da e-h-z fiilinin kullanıldığı anlamlardan biri¹⁵ de hapsetmek/tutuklamaktır.¹⁶ Lügatlerde de bu fiilden türemiş olan “ehîz” kelimesinin esir/tutuklu; “muahhaz” kelimesinin de engellenmiş, hapsolunmuş anlamında kullanıldığı kaydedilmektedir.¹⁷ Nitekim pek çok tefsirde de bu mananın vurgulandığı görülmektedir. Çoğu müfessir bu manada kullanılan e-h-z fiilinin temel anlamını nazara alıp yakalayıp esir almak, yakalayıp hapsetmek şeklinde takdirlerde bulunmuştur.¹⁸ Mukâtil b. Süleymân'ın, bu fiile doğrudan esir almak ve hapsetmek gibi anlamlar yüklediği görülmektedir.¹⁹

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ

¹³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* thk. Ahmed Ferîd (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424/2003), I, 353; Hüd b. Muhakkem el-Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz* thk. Saîd Şerîfî (Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1410/1990), I, 535; Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân* thk. Mustafa Müslim Muhammed (Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1410/1989), I, 212; Semerkandî, *Bahrü'l-ulûm*, I, 493; Muhammed b. Abdullah İbn Ebi Zemenin, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm* thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe-Muhammed b. Mustafa el-Kenz (Kahire: el-Fârûk el-Hadîse li't-tabâati ve'n-neşr, 1423/2002), II, 77; Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrut: Dâru'l-fîkr, 1401/1981), XIII, 30.

¹⁴ Bkz. Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'ân*, 107-108; Harun b. Musa, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 264; Askerî, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 26.

¹⁵ Vücûh ve nezâire dair yazılan eserlerde e-h-z fiilinin esir almak ve hapsetmek anlamları ayrı ayrı verilmiştir. Ancak bu fiilin geçtiği âyetlerde bu iki anlamdan hangisi yerine kullanıldığı ekseriyetle açık olmadığından aynı başlık altında incelenmişlerdir. Nitekim tefsirlerde de ekseriyetle bu ayırım yapılmamıştır.

¹⁶ Bkz. Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'ân*, 108; Harun b. Musa, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 264-265; Askerî, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 27; Hîrî, *Vücûhu'l-Kur'ân*, 55; Dâmegâni, *Islâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 21; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-e'yuni'n-nevâzir fi'l-ilmî'l-vücûh ve'n-nezâir*, 133.

¹⁷ Ferâhidî, *Kitâbu'l-ayn*, 1:59; Cevherî, *Tâcü'l-lüğa*, 29; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 36-37; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhîr*, 330; Abdusselam Muhammed Harun, *Mu'cemu mukayyedetü ibn Hallikân* (Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1407/1987), 15-16.

¹⁸ Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* thk. Mahmûd Abdulkadir Arnavut (Beyrut: Dâru Sâdir, 1425/2004), I, 396; Ebu'l-Berekât Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl* thk. Yusuf Ali Bedvî (Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1419/1998), II, 126; Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, *Teshîl li ulûmi't-tenzîl*. (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1995), I, 423.

¹⁹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, II, 35, 158;

وَعَاءِ أَخِيَّةٍ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي
دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ
كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ (el-Yûsuf 12/76) âyetinde geçen e-h-z fiilinin
hapsetmek/tut(ukla)mak anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu âyette geçen e-h-z fiiline
Gölpınarlı “esir etmek”, Çantay ise “(esir olarak) tutmak” şeklinde mana vermiştir. Yazır,
Ateş ve Öztürk “almak”; diğerleri ise “alıkoymak” şeklinde mana vermişlerdir.

Yukarıdaki âyette geçen e-h-z fiilinin hapsetmek anlamında kullanıldığı bağlamdan
kolayca anlaşılmalıdır. Bu anlam Türkçe'nin imkânları ölçüsünde engellemek,
tut(ukla)mak, alıkoymak ve esir almak gibi kelimelerle ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla da
esir almak/etmek, (esir olarak) tutmak ve alıkoymak şeklinde yapılan çeviriler isâbetlidir.
“Almak” şeklinde yapılan çevirilerin ise doğru anlamı yansıtırsa da Türkçe ifade açısından çok
da uygun olmadıkları söylenebilir.

5. Öldürmek

Vücûh/nezâire dair yazılan eserlerde وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ
لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ
عِقَابِ (el-Mü'min 40/5) âyetinde geçen e-h-z fiilinin öldürmek²⁰
anlamında kullanıldığı belirtilmiştir.²¹ Bu anlamın tefsirlere de yansıdığı görülmektedir.
Müfessirlerin geneli söz konusu âyette geçen e-h-z fiilinin temel anlamını dikkate alıp;
“öldürmek maksadıyla yakalamak”, “esir almak maksadıyla yakalamak” ve “azap etmek
maksadıyla yakalamak” şeklinde takdirlerde bulunmuşlardır.²² Ancak Mukâtil b. Süleymân,

²⁰ Vücûh ve nezâir ile ilgili eserlerinde Mukâtil b. Süleyman, Harun b. Musa, Dâmeğâni ve İbnü'l-Cevzi e-h-z sülâsi mürcehed fiilinin Kur'an'da almak, elde etmek temel anlamı dışında ceza vermek, kabul etmek, hapsetmek, esir almak ve öldürmek anlamında kullanıldığını belirtmişlerdir. Askerî, bunlara ek olarak فَأَخَذْتُهُمُ الْمُبِخَّةُ مُشْرِقِينَ (e-Hicr 15/73) âyetindeki e-h-z fiilinin “istenmeyen neticeye maruz kalmak”; Hîrî ise فَأَخَذْتَكُمْ الْمَاعِقَةَ (el-Bakara 2/55) âyetindeki e-h-z fiilinin “yakmak” ve وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَقْضَى بَعْضُكُمْ (en-Nisâ 4/21) âyetindeki e-h-z fiilinin “helâl görmek” anlamında olduğunu belirtmiştir. Ancak bu ilave anlamların söz konusu beş anlamın dışında olmadıkları açıktır. Zira “istenmeyen netice” ve “yakmak” azap kapsamında; “helâl görmek” ise kabul etmek kapsamında değerlendirilebilir/değerlendirilmiştir. Hîrî ayrıca ائْتَدْتُمُ الْعَجَلَ (el-Bakara 2/51, 92) âyetlerindeki ittehaze fiilinin “kulluk etmek” anlamına geldiğini ve dolayısıyla da bu fiilin Kur'an'da temel anlamı dışında sekiz farklı anlamda kullanıldığını kabul etmiştir. Hîrî muhtemelen bu âyeti sehven zikretmiştir. Zira atıfta bulunduğu âyette bu fiilin iftiâl bâbı/ittehaze kullanılmıştır. İftiâl bâbının da anlamları dahil edilirse çok daha fazla anlam ortaya çıkacaktır. Nitekim Dâmeğâni, bu fiilin iftiâl bâbının/ittehaze'in Kur'an'da on üç farklı anlamda kullanıldığını zikretmiştir. (Bkz. Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'an*, 107-108; Harun b. Musa, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 264-265; Askerî, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 25-27; Hîrî, *Vücûhu'l-Kur'an*, 53-55; Dâmeğâni, *Islâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 20-23; İbnü'l-Cevzi, *Nüzhetü'l-e'yuni'n-nevâzir fi'l-ilmî'l-vücûh ve'n-nezâir*, 133; Kar'âvi, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 133-134). Bize göre “öldürmek” anlamı da “azap” kapsamında değerlendirilebilir. Kaldı ki ilgili âyette “öldürmek” anlamında olduğu iddia edilen e-h-z fiiline tefsirlerin çoğunda azap anlamının da verildiği görülmektedir. (Bkz. Mâturidî, *Te'vilâtu ehl-i sünne*, IV, 330; Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an* thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim (Riyad: Dâru'l-vatan, 1418/1997), V, 7; Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begâvi, *Meâlimu't-tenzîl* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1409/1989), VII, 139; İbnü'l-Cevzi, *Zâdü'l-mesîr fi'l-ilmî't-efsîr*, VII, 207; Beydâvi, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil*, II, 922.)

²¹ Bkz. Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'an* 108; Harun b. Musa, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'an*, 265; Askerî, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 27; Hîrî, *Vücûhu'l-Kur'an*, 55; Dâmeğâni, *Islâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 21; İbnü'l-Cevzi, *Nüzhetü'l-e'yuni'n-nevâzir fi'l-ilmî'l-vücûh ve'n-nezâir*, 134; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 36; Kar'âvi, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 134.

²² Mâturidî, *Te'vilâtu ehl-i sünne*, IV, 330; Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, V, 7; Begâvi, *Meâlimu't-tenzîl*, VII, 139; İbnü'l-Cevzi, *Zâdü'l-mesîr fi'l-ilmî't-efsîr*, VII, 207; Beydâvi, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil*, II, 922.

Semerkindî ve Celâleyn tefsirlerinde bu fiile “öldürmek” anlamı verilmiştir. İbn Atiyye (ö. 541/1147) de Arapların “ehiz” kelimesini esir anlamında kullandıkları gibi ölü/öldürülen anlamında da kullandıklarından yola çıkarak âyette bu fiilin öldürmek anlamında kullanıldığını ispatlamaya çalışmıştır.²³

Yukarıdaki âyette geçen e-h-z fiilini Gölpınarlı “öldürmek”, Parlıyan “yakalayıp öldürmek”, Tekin “yakalayıp cezalandırmak, ona suikast yapmak”, Bulaç “susturmak için yakalamak”, Bayraklı “yakalayıp etkisiz hale getirmek”, Külünkoğlu “yakalayıp cezalandırmak (öldürmek)”, DİB Heyeti “yakalayıp cezalandırmak”, İslamoğlu “yakalayıp ondan kurtulmak”, Şimşek “ele geçirmek” olarak çevirmiştir. Diğerleri ise yakalamak/yakalayivermek olarak çevirmişlerdir.

Âyette geçen e-h-z fiilinin yalın olarak almak/tutmak/yakalamak/ele geçirmek anlamında olmadığı bağlamdan kolayca anlaşılmaktadır. Bu nedenle fiili yalnızca bu kelimelerden biriyle çevirenlerin isâbet etmedikleri söylenebilir. Zira bu çevirilerde mana çok muğlak kalmaktadır. Vücûh-nezâire dair eserler ve bazı tefsirlerde e-h-z kelimesinin öldürme anlamında da kullanıldığı belirtilse de âyette e-h-z’nin bu anlamda kullanıldığı net değildir. Başka bir deyişle bu fiilin “mutlak ceza”ya mı “öldürme”ye mi delâlet ettiği bağlamdan kesin olarak anlaşılmamaktadır. Bu manayı destekleyecek güçlü bir delil de bulunmadığından kelimeyi “öldürmek” şeklinde çevirenlerin de isâbet ettikleri söylenemez. Lafzın ilk anlamına bağlı kalarak anlam vermeye çalışanlar bu kapalılığı gidermek üzere “susturmak için yakalamak”, “yakalayıp etkisiz hale getirmek” ve “yakalayıp ondan kurtulmak” kabilinden takdirlerde bulunmuşlardır. Bu takdirler de zanna dayandıklarından bu kabilden çeviriler de isâbetli görünmemektedir. “Yakalayıp öldürmek/cezalandırmak” şeklindeki çevirilerde de hem lafzın ilk anlamı hem de âyetteki anlamı yansıtıldığından bunlar da isâbetli görünmemektedir.

E-h-z fiilinin Kur’ân’da “cezalandırmak” anlamında da kullanıldığı açıktır. Esasen “öldürmek” şeklindeki çeviriler de dahil yukarıdaki bütün meâllerde cezaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Zira cezalandırmak öldürmeyi de kapsamaktadır. Ancak; takdirlerde bulunmak, hem kelimenin ilk anlamını hem de âyetteki anlamını aktarmak, açık/net olmadığı halde manayı “öldürmek” ile sınırlandırmak şeklindeki çeviriler, manayı aktarmak açısından kısmen doğru olsalar da tam isâbetli değildirler. Tüm bunların neticesinde âyette geçen e-h-z fiilinin “cezalandırmak” şeklinde çevrilmesinin en isâbetli olduğu söylenebilir. Ancak bazı tefsirlerde öldürme anlamının öne çıkmasından dolayı bu anlam parantez içerisine ya da ilave açıklama bölümüne yazılarak vurgulanabilir. Yukarıdaki meâllerin hiçbirinde böyle bir çeviri yapılmamıştır. Ancak DİB Heyetinin hazırlamış olduğu eski meâlde bu ifade “cezalandırmak” şeklinde çevrilmiştir.

6. Birlikte Kullanılmış Olduğu Kelimelerle Kazanmış Olduğu Özel Anlamlar

Kur’ân’da e-h-z fiilinin başta ittehaze olmak üzere kimi türevleri, kullanıldığı farklı

²³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, III, 142; Semerkandî, *Bahru’l-ulûm*, III, 161; İbn Atiyye, *el-Muharrerü’l-vecîz fi tefsîri’l-kitâbi’l-azîz*, IV, 547; Celâlüddin el-Mahallî-Celâlüddin es-Suyûtî, *Tefsîru’l-Celâleyn* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1431/2010), 467.

kelimeler/mutaallaklar/mef'ûller/harf-i cerler ile yeni/özel anlamlar kazanmıştır. Bu farklı manalara dikkat çeken Dâmeğâni, ittehaze fiilinin seçmek, ikram etmek, şekil vermek, (bir yolu) izlemek, isimlendirmek, dokumak, kılmak/yapmak, kulluk etmek, bina etmek, razı olmak, suyunu çıkarmak, açmak/çözmek ve inanmak olmak üzere Kur'ân'da on üç farklı anlamda kullanıldığını kaydetmiştir.²⁴ Bu başlıkta beş örnek ile yetinilecektir.

a. (Perde) çekmek/germek

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَاباً فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا
فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَاباً فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا
فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَاباً فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا (el-Meryem 19/17).

Bu âyette geçen “ittehazet hicâben” ifadesi perdeyi açmak anlamında kullanılmıştır. Bu ifadeyi Tekin “perde ile ayırmıştı”, Çantay “bir perde edinmiş (çekmiş)di”, İslamoğlu “(kendini) uzak tutup sakınıyordu”, Bilmen “bir perde edinmişti” şeklinde çevirmiştir. Gölpınarlı, Parlıyan, Külünkoğlu, DİB Heyeti ve Şimşek “bir perde germiştii”; diğerleri ise “bir perde çekti/çekmişti” şeklinde çevirmişlerdir.

Âyetteki söz konusu ifade Türkçe'ye “perde ile ayırmıştı”, “perde çekmişti”, “perde germiştii” vb. şekillerde aktarılabilir. Dolayısıyla bu şekilde yapılan çevirilerde hem mana hem de Türkçe ifade açısından isâbet edildiği söylenebilir. Çantay ve Bilmen e-h-z fiilinin ilk anlamına bağlı kalarak ifadeye “perde edinmek” şeklinde meâl vermişlerdir. Türkçe'de böyle bir kullanım olmadığından maksat tam olarak yansıtılamamıştır. İfade nispeten kapalı olup Türkçe anlatım tarzına uygun olmasa da çevirinin doğru olduğu söylenebilir. Çantay parantez içerisine “çekmek” ifadesini yazmak suretiyle bu kapalılığı gidermeye çalışmıştır. İslamoğlu ise diğer meâllerin aksine ifadenin mecâz anlamını tercih etmiş ve bu tercih nedenini de dipnotta açıklamamıştır. Gerçek anlamın mümkün olduğu durumlarda mecâza gidilemeyeceği bilinen bir husustur. Dolayısıyla çevirisinde isâbet sağlanmadığı söylenebilir.

b. İnşa etmek/bina etmek

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَّاراً وَكُفْرًا وَتَفْرِيقاً بَيْنَ
الْمُؤْمِنِينَ وَإِزْوَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ
وَلِيُخَلِّفُنَّ إِنَّ أَرْضَنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَّاراً وَكُفْرًا وَتَفْرِيقاً بَيْنَ
الْمُؤْمِنِينَ وَإِزْوَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ
وَلِيُخَلِّفُنَّ إِنَّ أَرْضَنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَّاراً وَكُفْرًا وَتَفْرِيقاً بَيْنَ
الْمُؤْمِنِينَ وَإِزْوَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ
وَلِيُخَلِّفُنَّ إِنَّ أَرْضَنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ (et-Tevbe 9/107).

Bu âyette geçen “ellezîne't-tehazû mesciden” ifadesine; Tekin “mescidi üs haline getirenler”, İslamoğlu “ibadethane inşa edenler” şeklinde meâl vermiştir. Gölpınarlı ve Parlıyan “mescit kuran/kuranlar”; Varol, Bulaç, Çantay, Bilmen ve Şimşek “mescit(d) edinen(ler)/edindiler”; diğerleri ise “mescit yaptılar/yapmışlardır/yapanlar” şeklinde meâl vermişlerdir.

Yukarıdaki ifade Türkçe'ye “mescit/ibadethane inşa etmek” ve “mescit/ibadethane yapmak” vb. şekillerde aktarılabilir. Dolayısıyla bu ifade şekillerinden biriyle yapılan

²⁴ Dâmeğâni, *Islâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 21.

çevirilerde isâbet sağlanmıştır. “Mescidi üs haline getirme” ve “mescit kurma” ifadelerinde, münâfıkların ibadetten ziyâde siyasi amaçları ön plana çıkarılmış izlenimi verilmekte, bu durum da rivâyetlere ve tarihi gerçeklere uygunluk arz etmektedir. Bu nedenle bu çevirilerin de isâbetli olduğu söylenebilir. Ancak “mescit edinmek” şeklindeki çeviriler doğru manayı yansıtırsa da Türkçe ifade açısından çok da isâbetli görünmemektedir.

c. (Terk) etmek, (terk edilmiş hale) getirmek

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ

مَهْجُورًا (el-Furkân 25/30).

Yukarıdaki âyette geçen “ittehazû mehcûren” ifadesine; Parlıyan ve Şimşek “terkettiler/terk etti”; Bayraklı ve Ateş “terk edilmiş bıraktılar”; Külünkoğlu ve DİB Heyeti ise “terk edilmiş bir şey hâline getirdi” şeklinde anlam vermişlerdir. Gölpınarlı “terkedilmiş bir hale getirdi”, Tekin “terkedilmiş hale getirdi”, Varol “terkedilmiş halde bıraktılar”, Bulaç “terkedilmiş olarak bıraktılar”, Yazır “mehcur tuttular”, Çantay “metruk (bir şey) edindiler”, İslamoğlu “Yalnızlığa mahkum etti”, Bilmen “metruk ittihaz ettiler”, Piriş “İlgisiz kaldı”, Öztürk ise “terk edilmiş/dışlanmış halde tuttular” şeklinde anlam vermiştir.

İfade biçimlerinde küçük farklılıklar olsa da bütün meâller doğru anlamı aktarmışlardır. Ancak Türkçe ifade biçimi açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. “Mehcur tuttular”, “metruk (bir şey) edindiler”, “metruk ittihaz ettiler” şeklindeki çevirilerin Türkçe ifade açısından isâbetli olmadıkları aşikârdır. Çünkü bu çevirilerde hem uygun olmayan yardımcı fiil (edinmek) kullanılmış hem de Arapça ifadeler olduğu gibi aktarıldığından maksat açık/net bir şekilde ortaya konulamamıştır.

d. (Alaya) almak

ذَلِكُمْ بِأَنَّكُمْ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا وَغَرَّتْكُمْ الْحَيَاةُ

(el-Câsiye 45/35).

Bu âyette geçen “ittehaze huzuven” deyimini; Parlıyan “alay, eğlence edinmek”, Bulaç “alay konusu edinmek”, Yazır “eğlence yerine tutmak”, Çantay “eğlence edinmek”, İslamoğlu “alay konusu etmek”, Bilmen “eğlence yerine tutmak”, Öztürk “eğlence aracı yapmak” şeklinde çevirmiştir. Ateş ve Şimşek “eğlence yapmak”; diğerleri ise “alaya almak” şeklinde çevirmişlerdir.

Yukarıdaki âyette kastedilen anlamın yansıtılması bakımından bütün meâllerde isâbet sağlanmıştır. Ancak “alay/eğlence edinmek”, “eğlence yerine tutmak”, alay konusu edinmek” şeklindeki çevirilerin Türkçe dil kuralları açısından uygun olduğu söylenemez. Zira Türkçe’de “alay/eğlence” kelimesi yardımcı fiilini “edinmek” olarak değil de etmek/yapmak ve -a/(y)-e almak şeklinde almaktadır. Dolayısıyla “alay etmek”, “alaya almak”, “eğlenmek”, “alay/eğlence konusu yapmak” şeklindeki çevirilerde Türkçe ifade açısından da isâbet sağlanmıştır. “İttehaze huzuven” ifadesinde ittehaze kelimesi

geçtiğinden dolayı meâllerde “(alaya) almak” ifadesi kullanılmış değildir. Zira Türkçe’de “alaya almak” deyimdir ve “alay” kelimesi, belirtildiği üzere yardımcı fiilini “etmek” ve “almak” şeklinde almaktadır. Dolayısıyla e-h-z fiilini Türkçe’ye “almak” şeklinde çevirmekten kaçınmak yerine, söz konusu ifadenin Türkçe’de kullanılıp kullanılmamasına dikkat etmek evladır.²⁵ Bu bağlamda Kur'an'da çokça geçen “e-h-z misâken” ifadesini “söz almak” şeklinde çevirmede hiçbir sakınca bulunmamaktadır. Zira bu deyim Türkçe’de kullanılmaktadır.²⁶

e. (Yuva) yapmak

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ
الْعَنْكَبُوتِ إِتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (el-Ankebût 29/41).

Yukarıdaki âyette geçen “ittehazet beyten” ifadesine; Gölpınarlı “ağ kuran”, Bayraklı “yuva edinir”, Külünkoğlu “(ağdan) bir ev edinen”, İslamoğlu “ördüğü ağı ev edinen”, Piriş “ev yapan” şeklinde meâl vermiştir. Tekin, Çantay ve Şimşek “bir yuva yapa/r/n); diğerleri ise “bir ev edinen/edinmiş olan/edinmiştir” şeklinde meâl vermişlerdir.

Bütün çevirilerin aktarılmak istenen mana açısından doğru olduğu söylenebilir. Ancak “yuva edinmek” ve “ağ edinmek” şeklindeki çeviriler Türkçe ifade biçimine uygun değildirler. Çünkü Türkçe’de bu ifadeler yerine “yuva yapmak” ve “ağ kurmak” ifadeleri kullanılmaktadır.²⁷ Buradan, ittehaze fiilinin Türkçe’ye “edinmek” şeklinde çevrilemeyeceği neticesi çıkarılamaz. Türkçe’de bazı kelimeler/isimler yardımcı fiilini “edinmek” şeklinde alabilirler. Bu bağlamda yukarıdaki âyetin baş tarafı “Allah’tan başka dost edinenlerin misali” şeklinde çevrilebilir. Zira “dost edinmek” ifadesi Türkçe’de kullanılmaktadır.²⁸

Birçok meâlde ittehaze fiilinin hemen her geçtiği yerde “edinmek” şeklinde çevrildiği dikkat çekmektedir. Bazı durumlarda bu kullanım ifade bozukluğu oluşturmaya da çoğu zaman bunun yerine yapmak, etmek; hatta duruma göre kurmak, çekmek vb. özel fiiller kullanmak Türkçe ifade açısından daha isâbetli olacaktır.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim’in özellikle de Arapça bilmeyenler tarafından anlaşılmasını sağlamak amacıyla meâl yazarların dikkat etmesi gereken pek çok husus bulunmaktadır. Bunlardan biri de hiç şüphesiz müşterek lafızların çevirisiyle ilgili hususlardır. Bu çalışmada meâl yazarlarının bu lafızların çevirisiyle ilgili olarak şu noktalara dikkat etmesi gerektiği sonucuna varılmıştır:

1. Çokanlamlı lafızlara geçtikleri/kullanıldıkları her âyette aynı anlam (sözcüğün

²⁵ Türkçede alay/eğlence kelimesinin deyim içerisinde kullanımı için bkz. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (Erişim: 26.04.2020).

²⁶ Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (Erişim: 26.04.2020).

²⁷ Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (Erişim: 26.04.2020).

²⁸ Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (Erişim: 26.04.2020).

temel/ilk anlamı) verilmemelidir. Bu kelimelerin lügatler, vücûh ile ilgili eserler ve tefsir kaynaklarından muhtelif anlamları araştırılarak geçtiği bağlamda kullanıldığı en uygun manaları tespit edilmelidir. Bu durum, âyette kastedilenin en doğru şekilde anlaşılmasına vesile olacaktır.

2. Özellikle de umûm ifade eden müşterek bir lafzın ittifâk edilmeyen husûsî anlamı tercih edilerek meâle yansıtılmamalıdır. Zira bu durum âyette anlam daralmasına neden olabilir. İlle de bu özel anlam vurgulanmak isteniyorsa, bunun parantez içerisine ya da ilave açıklama bölümüne yazılması daha uygun olacaktır. Bu çalışmada seçilen örnekte ittifâk edilmeyen özel anlamın tercih edilip meâle yansıtılması fâhiş bir hataya sebep olmasa da başka örneklerde/lafızlarda ittifâk edilmeyen özel anlamın seçilmesinin ciddi yanlışlara sebep olacağı muhakkaktır. Zira bu çalışmadaki örnek âyet, doğrudan inanç ile ilgili olmayıp ahkâm da içermemektedir.

3. Müşterek lafzın doğru anlamı tespit edildikten sonra duruma göre lafza bağlı kalınmadan âyette anlatılmak istenen, en uygun ifadelerle hedef dile/Türkçe'ye aktarılmalıdır. Zira çeviride aslanan lafızların değil mananın aktarılmasıdır. Lafza bağlı kalınarak çeviri yapılması daha çok kaynak dildeki bir terkinin/deyimnin hedef dile çevrilmesi durumunda sorun teşkil etmektedir. Deyimler lafza bağlı kalınarak çevrildiğinde mana anlaşılrsa da söz konusu maksat hedef dilde farklı şekilde ifade edildiğinden anlatım bozukluğu oluşmakta ve akıcılık bozulmaktadır. Yüce Allah'ın lafız ve mana açısından mu'ciz olan kelamı, doğru olmakla beraber en anlaşılır, akıcı ve dil kurallarına aykırı olmayacak şekilde hedef dile çevrilmelidir.

4. Kelimelerin Arapça okunuşlarının latinize edilmek suretiyle meâl vermekten kaçınılmalıdır. Bu bağlamda Kur'an'da geçen herhangi bir kelimenin Türkçe'de karşılığı mevcut ise çeviride Türkçe'de kullanılan kelimenin tercih edilmesi daha uygundur. Aksi halde âyette kastedilen mana; ya muğlak bir şekilde ya da Türkçe ifade biçimine uygun olmayan bir tarzda aktarılmış olur. Bununla birlikte çevirilerdeki temel amacın doğru anlamın hedef dile aktarılması olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle doğru anlamın ötelenip de hedef dilin kurallarına azami ölçüde riâyet edilen bir çevirinin tasvip edilmeyen bir çeviri olduğu izâhtan varestedir.

Kaynaklar

- Abdusselam Muhammed Harun. *Mu'cemu mukayyedetü ibn Hallikân*. Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1407/1987.
- Arslan, Gıyasettin. "Türkçe Kur'an Meallerinde 'Min' Harfinin Aktarımı Problemi". *Marife* 0/1 (2004), 103-119.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdillâh. *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Ahmed es-Seyyid. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1431/2010.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd. *Meâlimu't-tenzîl*. 8 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 1409/1989.

- Beydâvî, Nâsıruddîn Ebû Saïd Abdullah b. Ömer. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Mahmûd Abdulkadir Arnavut. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1425/2004.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'an*. thk. Muhammed Sâdık Kumhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1412/1992.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *Tâcü'l-luğa ve sıhâhu'l-Arabîyye*. Kahire: Dâru'l-hadis, 1430/2009.
- Dâmeğânî, Hüseyin b. Muhammed. *İslâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Abdülaziz Seyyid el-Ehl. Beyrut: Dâru'l-ilmi li'l-melâyîn, 1403/1983.
- Durmuş, Zülfikar. “Kur'an'da ‘Hakk’ Kelimesinin Türkçe Meallere Aktarımıyla İlgili Tespit ve Öneriler”. *EKEV Akademi Dergisi* 0/20 (2004), 111-130.
- Ferâhidî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-ayn*. thk. Abdülhamid Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1424/2003.
- Firûzâbâdî, Muhammed b. Yakub. *el-Kâmûsu'l-muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1426/2005.
- Gül, Habip. “Türkçe Kur'an Meâllerinde ‘بصر / ba-sa-ra’ Fiilinin ve Türevlerinin Çeviri Problemi”. *Tasavvur*, 4/1 (2018), 95-122.
- Güven, Şahin. *Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*. İstanbul: Denge Yayınları, 2005.
- Herrâsî, İlkiyâ. *Ahkâmu'l-Kur'an*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1403/1983.
- Hirî, İsmail b. Ahmed. *Vücûhu'l-Kur'an*. thk. Celâlüddin es-Süyûtî. Beyrut: Kitâb-Nâşirûn, 1432/2011.
- Huvvârî, Hûd b. Muhakkem. *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*. 4 Cilt. thk. Saïd Şerîfi. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1410/1990.
- İbn Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib. *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1422/2001.
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed. *Teshîl li ulûmi't-tenzîl*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1415/1995.
- İbn Ebî Zemenîn, Muhammed b. Abdillâh. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 5 Cilt. thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe-Muhammed b. Mustafa el-Kenz. Kahire: el-Fârûk el-Hadîse li't-tabâati ve'n-neşr, 1423/2002.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed. *Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa*. thk. Abdüsselam Muhammed b. Harun. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1399/1979.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. 8 Cilt. Riyad: Dârun tayyibe li'n-neşr ve't-tevzî, 1418/1997.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arab*. Kahire: Dâru'l-meârif, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Nüzhetü'l-e'yuni'n-nevâzir fi ilmi'l-vücûh ve'n-nezâir*. thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râdî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1407/198.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1422/1984.

- İsfehânî, Râğîb. *Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Kîlânî. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, trs.
- Kar'âvî, Süleyman b. Salih. *el-Vücûh ve'n-nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm: Dirâse ve Müvâzene*. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1410/1990.
- Kâri, Harun b. Musa. *el-Vücûh ve'n-nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. Bağdat: Vizâretü's-sekâfe ve'l-i'lâm, 1409/1988.
- Kefevî, Eyyûb b. Musa. *el-Hüseynî Külliyyât*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1419/1998.
- Mahallî, Celâlüddîn - Süyûtî, Celâlüddîn. *Tefsîru'l-Celâleyn*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1431/2010.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü ehl-i sünne*. thk. Fatıma Yusuf el-Haymî. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle Nâşirûn, 1420/2004.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. 3 Cilt. thk. Ahmed Ferîd. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1424/2003.
- Mukâtil b. Süleyman. *el-Vücûh ve'n-nezâir fî'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1429/2008.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl*. thk. Yusuf Ali Bedîvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1419/1998.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed. *el-Keşf ve'l-beyân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- San'ânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm. *Tefsîru'l-Kur'ân*. 3 Cilt. thk. Mustafa Müslim Muhammed. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1410/1989.
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer. *Tefsîru'l-Kur'ân*. 6 Cilt. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim. Riyad: Dâru'l-vatan, 1418/1997.
- Semerkindî, Ebu'l-Leys Ahmed b. İbrahim. *Bahru'l-ulûm*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1413/1993.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. 5 Cilt. thk. Abdurrahman Umeyre. Mansure: Dâru'l-vefâ, 1426/2005.
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fıkr, 1401/1981.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdulmuhsin et-Türki. 25 Cilt. Kahire: Dâru hicr, 1422/2001.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (Erişim: 26.04.2020).
- Türkçe Kur'ân Meâlleri: <http://www.kuranmeali.com/> (Erişim: 26.04.2020).

The Meanings of the Verb “e-h-z” and its Derivatives in the Holy Qur'an and their Reflections in the Meâl

Abstract

The meâls written in order to understand the Qur'an by those who do not speak Arabic are considered a kind of tafsir. Because every translator is in an effort to transfer what he understands from the Quran to the target language. One of the basic conditions for the message of the Quran to be delivered to the target audience in a correct and healthy way is that the translator's command of the meaningful meaning of the common meaningful words in the Quran. In this respect, the translator must make maximum efforts in translating verses which contain meaningful words into the target language. Each letter, word and sentence of the Qur'an, which is the word of god, is worth examining separately. Because the different task assigned to the letter, every preferred aspect in the word causes the emergence of a new meaning. Therefore, an inaccurate determination on this issue will cause misunderstanding and interpretation of the Qur'an.

In this study, how the verb e-h-z and its derivatives, which is one of the very meaningful verbs in the Qur'an, are transferred to Turkish meâls are examined. Therefore, Abdalbaki Golpınarlı, Abdullah Parlıyan, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Bulach, Bayraktar Bayraklı, Cemal Kulunkoglu, DIB Committee, Elmalılı Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Mustafa Islamoglu, Omer Nasuhi Bilmen, Suleyman Atesh, Shaban Pirish, Umit Shimshek and Yashar Nuri Ozturk's total of sixteen meâls, have been compared both in terms of vucûh / nezâir science and Turkish expression. For this purpose, the basic meanings of this verb were first determined from different glossaries, and then the meanings of this verb in the Qur'an were determined from the vucûh / nezâir books. These different meanings that were determined were also tried to be supported by tafsir. As a result, it was determined that there was an alliance that this verb was used to mean punishment, acceptance and imprisonment in addition to the basic meaning of taking / obtaining in vucûh / nezâir and tafsir books. However, in some vucûh / nezâir and tafsir books, this verb has also been given meaning such as killing and burning. Although the allied meanings of the verb e-h-z are reflected mostly on the meâls correctly, it has been determined that there are serious problems in terms of Turkish expression. It was observed that some of the meanings of this verb, which are not allied, were preferred in some ways and therefore the meaning was transferred incorrectly / incompletely. In some meâls, it has been observed that this verb is translated by translating either by adhering to its word or by being latinized as it is read in Arabic, and therefore the meaning is transmitted to Turkish in an ambiguous way. On the other hand, the new / special meanings that this verb acquired with the words it was used were transferred towards the meâls correctly; however, it is concluded that most of the time, expressions that are not suitable for Turkish expression are used.

Keywords: Tafsir, Glossary, Meâl, Vucûh, The Verb e-h-z.